

Mi az argó?*

Az argónak mint a társadalom deklasszált elemei titkosnyelvének keletkezése a középkor szociális körülményeivel van összefüggésben. A 11–12. században Franciaországban végbemenő városiasodással együtt kiéleződtek a társadalmi ellentétek. Az iparral és kereskedelemmel foglalkozó osztályok kezében anyagi javak halmozódtak fel, a néptömegek pedig elszegényedtek. A szegénység okozta a középkori Európára jellemző hivatásos tolvajok, koldusok és csavargók rétegének kialakulását. A létért való küzdelmükben a társadalmon kívüliek különálló kasztta, önálló „államocskákká” szerveződtek az akkori feudális társadalomban. Ezeknek az „államoknak” a hierarchiája annak a társadalomnak a rendszerét tükrözte, amelyben a deklasszáltak élete és tevékenysége folyt. Jellemző példa erre a hierarchiára Victor Hugo „A párizsi Notre-Dame” című regényben a szélhámosok és csavargók felvonulása, amelyben részt vesz a bohócok pápája, a csavargók királya, a cigányok hercegei és grófjai, „tolvajország” bírósági jegyzői stb.

„Tolvajország” hierarchiájának élén gyakran a társadalom uralkodó osztályainak vagy az értelmiségnek lecsúszott képviselői álltak, akiből a vagabundok ideológusai lettek E „tanult férfiak”, az ún. skolárok egyik feladata az alvilág titkos nyelvének megteremtése volt, ennek tanítása, kiegészítése és megváltozott helyzetekben megreformálása. A skolárok az argóba — mint legalsó rétegek külön nyelvébe — sok kultúrszót hoztak Ennek eredményeként az argó az értelmiségiek nyelvéből átvett kölcsönszavakat is tartalmazott. Így például *akadémia* (’börtön’ jelentésben), *duplikátum* ’hamisított váltó’, *herceg* ’jól öltözött férfi’ stb. A skolárok nyelvalkotási munkásságáról tanúskodnak a latin jövevényszavak is. A skolárok közé tartozott a 15. század legismertebb francia költője, François Villon is (1431–1463), akinek az életpályája a Coquillard tolvajcsoporttal volt összefüggésben. Ilyen skolár-nyelvészek alkotó tevékenységét mutatja be például HEINRICH BEBEL „Triumphus Veneris”-e (1501) és a híres „Liber vagatorum” [Csavargók könyve].

Maga az *argó* szó francia eredetű (fr. *argot*). A középkori párizsi *gueux*-t (hivatásos tolvajok, koldusok, csavargók, szemfényvesztők stb.) a népi hagyományban össznéven „Csodák udvarának” nevezték („Court de miracles”). E misztikus elnevezés teljesen megalapozott, mivel a „Csodák udvarában”, idegen

* KRUSPERE, V.: Mis on argoo? *Küsimused ja Vastused*, 1970/7: 33–7.

szemtől eltakarva a vak koldusok látóvá, a lábatlan csavargók járóvá váltak. „A csodák udvara” négy csoportból állt, amelyeknek egzotikus elnevezéseik voltak: *Égypte, Bohème, Galilée* és *Argot*. Az idők folyamán az *argot* szó a párizsi, későbbiekben az egész franciaországi alvilág titkosnyelvének nevévé vált. Ez az elnevezés tovább terjeszkedett a határokon át, és a deklasszált rétegek titkosnyelvének neve lett. Az *argot*-t Franciaországban más néven *le langue verte*-nek, azaz ’zöld nyelv’-nek is nevezik.

Ilyen titkosnyelvek, argók minden országban találhatóak. Németországban ennek megfelelője a *Rotwelsch* (*Rot, Rotar* a tolvajok nyelvén ’csavargó, koldus’, *Welsch* ’idegen nyelv’), *Kochemer Loschen* (héber *chacham* ’okos’, *laschen* ’nyelv’), *Jenische Sprache* és *Gaunersprache*. Angliában az argó neve *cant, Peelars’ French, Rouges’ Language* vagy *St. Giles’ Greek*. A spanyoloknak saját argójuk van, a *germania*, az olaszoké pedig a *furbesce*. A cári Oroszországban a tolvajnyelv összefoglaló neve a *блатная музыка* volt. Ez a terminus a német *Rotwelsch*ből származik (*Blatte* ’tolvajnyelv’, *platten* ’beszél’, *platt* ’saját, megbízható, bizalmas’).

A deklasszált elemeknek illegális, szakmai tevékenységük elrejtéséhez, a saját társak felismeréséhez, valamint a másországbeli „kollégákkal” való kapcsolat tartásához volt szükségük a titkosnyelvre. Ily módon az argónak közvetlen szakmai funkciói voltak, egyfajta jelzés volt, amelyet a beavatottak megértettek, de a kívülállóknak „hétepcsétes titok” maradt. A titkosnyelv megvédett az idegenek, elsősorban más rétegbeli ellenfelek ellen, és segített a külső társadalommal vívott harcban. A saját titkosnyelv teremtéséhez a deklasszáltak főként a köznyelvből átvett és eltorzított elemeket vagy az adott országban kevésbé ismert idegen nyelvekből származó kölcsönszavakat használtak. Bizonyított tény, hogy a legrégebb európai argókból hiányoztak a köznyelv eltorzított szavai, akkoriban főként idegen nyelvekből átvett kölcsönszavakat használtak. Csak a fejlődés későbbi fázisában kerültek be az argóba a köznyelv elváltoztatott szavai, amelyek alakításában főleg az anagrammát, a metatézist és a perifrázist használták. Az argó megalkotásában a legfontosabb a frazeológia kialakítása volt.

Az alvilág mindenekelőtt olyan szavakat teremtett, amelyek a mindennapi munkájukhoz kellettek. Az első argószavak azon fogalmak körül keletkeztek, amelyek körül a deklasszáltak egész élete forgott: bűncselekmény, kényszer-munkatábor, gyilkosság, bíróság, börtön, rendőrség stb. A tolvajnyelvekben ritkán található meg az ún. neutrális szavak megfelelői, mivel ezeket nem kellett álcázni.

Az argó szaknyelvi „terminusait” a megfejtés elleni védekezés miatt gyakran egy másik argókifejezéssel cserélték fel, de a régi kifejezés is használatban maradt. Emiatt minden argóban nagy számú szinonima található. A párhuzamos alakok bőségének másik oka a nyelvnek mint kommunikációs eszköznek a szub-

jektív és érzelmi funkcióiban rejlik. A nyelv nagy lehetőségeket kínál az egyéni emóciók kifejezésére, és a deklasszált társadalmi csoportok ezt mindig bőségesen felhasználták nyelvhasználatukban.

Bár az argó nagy számban hoz létre ilyen ún. affektív formákat és kifejezéseket, ezeknek élettartama rövid. Közülük csak kevés kerül be a köznyelvbe — és ily módon „legalizálódik” —, legtöbbjük nyomtalanul eltűnik, mert a gyakori használatban elvesz eredeti varázsuk, helyükre pedig új, affektív kifejezésformák kerülnek. Az új szavak keletkezési és eltűnési intenzitásának szempontjából az argó felülmúl minden egyéb csoportnyelvet, különösképpen a köznyelvet. Ez az argó egyik legtipikusabb vonása.

Az új szavak teremtésében azonban az argó produktivitását nem szabad túlbecsülni, mert a legtöbb esetben nem új szót hoznak létre, hanem a régieket torzítják el: bizonyos fogalmak mintha klisévé vagy sablonná válnának, amelyek segítségével számtalan további torzított szót lehet képezni.

Mivel a középkori alvilág nem ismert országhatárokat, és mivel az argó használói csavargóéletet éltek, a különböző országokban élt társadalmonkívüliek között élénk volt a nyelvi kölcsönzés. Így például az alvilág nemzetközi érintkezésnek saját központjai is voltak: Franciaországban Provence megye, ahol sok kényszermunkatábor volt, Kelet-Európában pedig főként Galícia. Ilyen nemzetközi nyelvi érintkezést tükröz az egzotikus szavaknak minden argóban megfigyelhető bősége. A tolvajcsoportok tarka, soknemzetiségű és állandóan cserélődő összetétele szintén nyomot hagyott az argó szókincsében.

Minden ismert titkosnyelv közvetlen kapcsolatban áll a köznyelvvvel, annak másodlagos rendszereként létezik. Az összehasonlító és történeti vizsgálatok bizonyítják az argó szoros és állandó kapcsolatát a köznyelvvvel, valamint azt, hogy minden titkosnyelvben bőségesen található nyelvjárási elemek és archaizmusok.

Az argónak általában nincsen önálló fonetikai rendszere, morfológiája és szintaxisa. Az argó a köznyelv szókincsén és grammatikai rendszeren alapul, élősdí nyelv, amelynek önállósulása nem képzelhető el. A köznyelvtől az argót szemantikája, néhány szóképzési módja és a szókincsének bizonyos része választja el.

A titkosnyelvek terjedése a 14–15. században, a feudalizmus hanyatlásának korszakában kapott lendületet, amikor a népi tömegek anyagi helyzete sokkal rosszabb lett. A hosszan tartó háborúk és a belső szociális felkelések jó talajt teremtettek a deklasszáldás folyamatának, amelynek következtében ezres taglétszámú tolvaj- és csavargócsoportok keletkeztek.

Összehasonlítva a legális mesterségek szakmai nyelvhasználatával, az argóban nincsen szűkebb szakmabeli specializálódás, viszont szókincsének bőségével és sokoldalúságával az argó felülmúl minden egyéb csoportnyelvet. Mivel a bűnözők tevékenysége a nép egész életével kapcsolatban van, nyelvük egyféle

sajátos, torzított tükörben mutatott életfilozófiát tár elénk. Az alvilágnak a társadalmi rend és a módos osztályok iránti utálat és anarchikus kritikája az argó nihilista szókincsében tükröződik. Az argó azonban egyúttal szatirikus viszonyulást, öniróniát, bőséges humort és fantáziát is kifejez.

A legrégebbi írásban megmaradt argó Jean Bodel ófrancia költő (kb. 1200 táján élt) Szent Miklósról szóló színdarabjában található. Az első hivatkozást az argóra mint a francia bűnöző réteg titkosnyelvére azokban a bírósági okmányokban találjuk, amelyek a coquillard-ok bandájának perével foglalkoznak Dijonban 1455-ben. A coquillard-ok argóját (az ún. *jobelin*-t) egyébként Villon is használta „Nagy Testamentum”-ban és néhány balladájában. Németországból az első feljegyzések a Rotwelschról mint tolvajnyelvről a 13. századból származnak (Passional, 1250), rendszeres szójegyzéket pedig több mint 200 hivatásos koldus szókincséből LUTHER MÁRTON közölt „Liber vagatorum” (1529) című könyvében. Az angol *cant* először JOHN AWDELEY „The Fraternity of Vagabondes” [A csavargók társasága] (1560) című könyvében található meg nyomtatott alakban, ahol a szerző a koldusok beceneveit közli, valamint egy kis *cant* szójegyzéket is ad. Az oroszországi koldusok és vándorkereskedők titkosnyelvének első, 18. századi feljegyzései néprajzkutatók által feljegyzett nyelvi anyagon alapulnak. Említésre méltó P. S. PALLAS akadémikus „SUSDALIENSIS DIALECTUS” (1789) című műve, amelyben a volt Vlagyimir megyei vándorkereskedők (офеня) argó szókincsét mutatja be.

Az argónak mint negatív és vulgáris jelenségnek az irodalomban vannak „érdemei” is. Sok híres író használta az argót a deklasszáltak nyelvhasználatának jellemzésére. Álljon itt néhány példa: Balzac (Kurtizánok tündöklése és nyomorúsága), Sue (Párisi titkok), Zola (Germinal), Barbusse (A tűz), Hugo (A nyomorultak) stb. Rabelais is használta az argót, Shakespeare „Hamlet”-jében a sírásó cantban énekel és beszél, Dickens a „Twist Oliver” néhány szereplőjét szólaltatja meg *cant*-ban, Byron pedig „Don Juan”-jában a londoni bűnös jellemzésére használja.

Az argótól mint az alvilág és az ezzel kapcsolatos szociális csoportok (koldusok, vándorkereskedők stb.) titkosnyelvétől meg kell különböztetni a zsargont, bizonyos társadalmi csoportok beszédmódját, amely nem törekszik titkosságra, és amelyet csak a nyelvi játék jellemez. A zsargont (olasz *gergo*, *gergone* 'csacsog, fecseg'; ófrancia *jarguiller* 'csacsog'; latin *garrere* 'csacsog') az emocionális kifejezés szüksége okozza. A zsargon virágkora szintén a középkorban volt. Az akkori céhekben, szövetségekben és diákszervezetekben használt nyelv tipikus példája a zsargonnak. Mára a csoportnyelvek elvesztették jelentőségüket.

(Fordította Tõnu Seilenthal)